

Egy elfelejtett József Attila-vers

A József Attila kritikai kiadás szerkesztőinek elkerülte a figyelmét József Attilának az alábbi, a Színház és Társaság 1925. év december 21-i számában megjelent verse. A vers önmagában nem túlságosan jelentős, játékos mondóka, egyszerűségében is ragyogó szépségű színjátékkal s a népi játékokra emlékeztető ritmussal.

Úgy gondoljuk, József Attila életművének összeállításánál szükség van a legapróbb, eddig elkallódott sorra, versikére is, azért tartjuk fontosnak a versnek az elfeledettségéből való kiemelését.

SZ. G.

JÓZSEF ATTILA

Gügyü, gügyü...

Gügyü, gügyü Döncike,
Nékem is van lányom,
Éppen mint te, picike,
Meglátom a nyáron.
Húszesztendő, recece,
Asszony lesz a Döncike,
Lány marad a lányom,
Neki is lesz picike,
Éppen mint a Döncike,
Dajka lesz a lányom,
Gügyü most még picike,
Mefujtom a nyáron.

Tömörkény István és a háború (Népek az ország használatában)

Hidegön fújnak a szelek,
Léhullnak a falevelek.
Sok édesanya fölszönné,
Haja fiát mögmenethetné.

Kálmány Lajos, a szegedi folkórlista népdalgyűjtésében olvastam régebben ezt a négysoros népdalt. S most, amikor Tömörkény István posthumus kötetéről akarok írni, állandóan ez a négy sor cseng a fülemben. Miért? Mert e népdalt, mely a múlt század közepe táján keletkezett, csaknem ugyanazok a társadalmi körülmények kényszerítették ki a nép szívéből, mint Tömörkényéből a Népek az ország használatában című kötet rajzait. Négy sor és benne van a kiszolgáltatott magyar nép nagyon szomorú múltja: a katonafogdosás, a bécsi udvar kegyetlen kényszere, a 12 évre elragadott fiatal magyar reménytelen sorsa, tönkretett életének céltalansága és a magyar édesanyáknak a népmesei csodákra is képes szeretete. Nincs jajgatás, siránkozás ebben a népdalban, csak a tények egyszerű, nagyon őszinte, fájdalmas számba-

vevése és ugyanakkor a tehetetlenség szörnyű érzése: még az az édesanyai szeretet, amely a sok-sok hulló levél felszedésére is képes volna, sem tudja a magyar fiút a bécsi sas karmai közül megmenteni.

Ha a Tömörkény-rajzok, novellák társadalmi háttérét akarjuk meg-rajzolni, csak egy pillantást kell vetnünk Szeged monográfiájába, mely akarva-akaratlan kénytelen — minden hamis illúziókeltési törekvése mellett is — nagyon sok szomorú tényt bevallani: „A kedvezőtlen hitelpolitiká, melyhez az értékesítési nehézségek is járultak, országosan a kisbirtok súlyos eladósodását idézte elő. A földszerzés nehézsége pedig a kivándorláshoz vezetett... A kisbirtokosság nemcsak anyagi tőkében volt szegény. A kulturális színvonal emelkedéséről sem gondoskodtak. Míg a nemzetiségi vidéken az állam egyre emelte az iskolákat, az Alföld parlagon maradt. Gazdasági szakiskoláink épen alsó fokon alig voltak. Az Alföld fővárosában, az agrár Szegeden, például 5 általános jellegű és 7 szakirányú középiskola mellett egyetlen gazdasági szakiskola vagy tanfolyam nem volt... A kiegyezés után kiépülő nagy államszervezet hatalmas, külön hivatalnokosztályt termelt ki, mely egyoldalú iskola-politikánk következtében az étellel való kapcsolatot elveszítette, s így azt szakszerűen és gyakorlatiasan irányítani mind kevésbé tudta.”

A cikk írója beismeri még a várospolitikát ama felháborító törekvését is, mely szerint a „közjövedelem elsősorban a városfejlesztést szolgálta, a mezőgazdasági érdekek háttérbe szorultak.” Gazdasági érdeken nyilvánvalóan a kisbirtokos és szegényparaszságot kell érteni, az elferdítés minden szándéka nélkül, mely magárahagyatottan, egyedül vívta sokévszázados elmaradottságában kétségbeejtő harcát a hivatalos Szegednek a valóságtól elszakadt „városfejlesztési” politikájával.

Csak egy-két számadat még Szeged monográfiájából: „Szeged a törpe- és kisbirtok igazi hazája” volt. „Nagybirtokos csak egy volt a határban, maga a város. 64.634 hold földjét adta bérbe, melyből 1 holdig 8148-an, 5 holdig 2945-en, 10 holdig 4108-an és 10 holdon felül 12-en béreltek.

Magántulajdonnal és bérlettel rendelkező törpebirtokos (5 holdig) száma 7781, a kisbirtokosoké 14.000 körül (5—15 holdig).”

A cikk írójának is feltűnik „a törpebirtokosok nagy száma, különösen az 1 holdig terjedő törpebérlok jelentékeny volta”, akik nemcsak hogy nem tudnak megélni csekélyke földjük jövedelméből, de még munkaalkalmat sem találnak.

És hogy a város iskolapolitikájáról is beszéljünk: 1897-ben a több mint 100 ezer lakosú városnak a belterületen volt 6 elemi iskolája 60 osztállyal, külterületen 27 tanyai iskolája 27 osztállyal. Az 1907-ben bekövetkezett államosítás talán a tanítók helyzetén könnyít, de az osztatlan iskolák továbbra is megmaradnak. Íme így fest a „boldog” Szeged az első világháború előtt a számadatok hideg tükrében, melyből nem nehéz — senki számára — messzemenő következtetéseket levonni a szegedi szegényparaszság gazdasági és kulturális helyzetére vonatkozólag, különösen ha a Bánffy—Darányi-féle megszavazott törvényjavaslatra gondolunk, mely a mezőgazdasági munkásokat írásos szerződésre kötelezte, „melynek megszegése kihágásnak minősül, pénzbüntetéssel és elzárással sújtandó. A szerződésszegő munkásokat hatósági hatalommal lehet a munka folytatására kényszeríteni.” A hivatalos Szeged — éppúgy, mint a birtokos osztály és képviselői — nem sokat törődött a tanyai „szegény embőr” gazdasági, kulturális és szociális igényeivel.

A milleniumi év hamis történelmi illúziói nem tudják a világosan látókat annyira elkápráztatni, hogy észre ne vegyék a nemzetvesztő bajokat, hogy ne hallassák figyelmeztető szavukat:

Még magasról nézvést
Megvolna az ország,
Werböczi — utódok
Foldozzák, toldozzák.

A föld nem tud futni,
Csak a földnek népe
S ezer Kinizsi sem
Térülhet elébe.

(Ady)

Tömörkény figyelmeztető hangja nem az Ady-féle végveszélyre ébresztő riadóé. Csak mint a népdalé: a fájdalmas, tehetetlenség érzéséből fakadó panasz és vád, amelyben ott kavarog egy igazabb, emberibb világ utáni vágyakozás a lázadás készségével. Móricz Zsigmond nagyon jól meghallotta a „Népek az ország használatában” Tömörkény igazi mondanivalóját, amikor ezeket írja: ... „Ebben a könyvében történelmi dokumentumokat ad: a világháború magyarját írja meg. Forrásmunkája lesz ez annak az életnek, amikor a magyar nép egész életfelfogása s maga az élete tökéletesen átalakult, mikor nemcsak új ideák, de egészen új világnézet, új filozófia kezdi gyökeresen kiforgatni a magyart régi sáncaiból... Önkéntelen feljegyzője volt nagy pillanatoknak, amelyek megrendítően hatnak.”

A „Népek az ország használatában” csakugyan történelmi dokumentum, mely a szegedi tanyák népe fentebb vázolt szociális és kulturális helyzetének művészi síkon való ábrázolása.

A könyv tanúbizonyítja annak, hogy a magyar nép egy pillanatig sem tekintette az 1914-es háborút a maga háborújának. Az orosz hadifoglyokban a nép is, az író is nem ellenséget, hanem az övéikkel együtt szánandó áldozatokat látott, akiket az urak hajszoáltak egymás ellen. „Irtá már haza magyar fogoly katoná onnan, hogy a gazdájának két ünneplő ruhája van, és az egyiket órá adja, amikor vasárnap templom után egy kis elbeszélgetés szempontjából együtt a kocsmába mennek. S beszélhet bárki bármit, az orosz földművelő és a magyar földművelő megérti egymást” (Esti ima) — mondja a szegedi néppel együtt Tömörkény. Az író az orosz hadifoglyokat is éppennygy figyeli, mint magyar parasztjait. Egy-egy önkéntelen mozdulatban éppennygy próbál lelkük mélyére nézni, mint ahogy azt a tanyasiaknál teszi. Az itthon maradt öregek maguk közé fogadják, — akit szintén kötéllel fogtak katonának — kínálják itallal, beszélgetnének vele, hogy mosolyt csaljanak arcára. „A fogoly felemeli a fejét, végigtekint az embereken, azután nézi a színes képeket a falon, az aradi tizenhármát, a negyvennyolcas Talpra magyart. Arra egy falu van rajzolva, azt nézi. Talán otthon a Krimben ilyen vályogfalkerítéses falvaik vannak. Nyedgin kaukázusi történeteiben az ottvaló falvak egészen úgy vannak rajzolva, mintha magyar faluk volnának. Petőfi kék köpenyegén, Damjanich vérpiros atilláján akad meg a szeme. A gölyöfészeken, a jegegyefákon, kispadok a házak előtt, a padlásablakon kidugva két cső veres kukorica. Mit gondolhat ilyenkor a szóvalan tatár? A kezefejét végighúzza a homlokán.”

Mennyi művészet és mennyi szív e néhány sorban. A képek leírása jó alkalom az írónak arra, hogy kövesse a fogoly tatár gondolatmenetét, és megérezhesse, mi megy végbe a képek láttán a lelkében. A képekről ír, de valójában a fogoly kimondhatatlan fájdalmát rajzolja meg, melyet szinte láthatóvá is tesz a leírás végén egyetlen, rendkívül kifejező mozdulat kiemelésével. („A kezefejét végighúzza homlokán.” A tatár.) Vagy egy másik kép, amelyből ugyanaz a népköltészetre jellemző mélyeséges humánus árad: „A múltkor Ál-

győig hozott lefelé a vasút közülük egy nagyobb csapatot. A kis állomásra a faluból az asszonyok kimentek a nézésükre, s ahogy látták a szomorú muszkákat szóltanul glédába sorakozni, az asszonyok elfakadtak sírva, mire aztán a muszkák is elfakadtak sírva. Az asszonyoknak az embereik, a muszkáknak az asszonyaik jutottak eszükbe." Ez a néhány sor egyszerűségében is milyen megrendítő, és az író világnézetét mennyire kifejező. Az imperialista törekvéseknek áldozatai a nép, mindig a nép. Az írónak nincs szüksége különleges szavak használatára, sem „művészi” mondatfűzésekre, csak a nép szemével lát, a nép fülével hall, és kikerekedik egy kép, a természetes, őszinte, egyszerű, meleg szavak nyomán, mely örökre vádol.

A nép életében a kimondott szavak súlyosabban esnek latba, mint általában a magát könnyebben kifejezni tudó, „kulturáltabb” városi embernél. Tömörkény ezeknek a súlyos, de egyszerű és nagyon sokat mondó szavaknak nagy mestere.

— Hát a János ?

Hát a Sándor?

— Möghalt.

— Itthon?

— Oda.

„Ennyi az egész. Hogy a lélekben mi van, az nem látható. Éjjel lehetnek sírások és párnarágások a nagy sötétség kietlenségében. De így, mások előtt? A fogak összeszorítódnak, a fej kissé félrehajlik a naptól felpirult barna asszonynyakon, s a szó, amivel a szívéből való darabnak elszakadását tudatja, möghalt. A könnyek nem a piacra valók.”

Ime Tömörkénynek néhány szó, néhány sor elég, hogy egy ember panasz-talan panaszában egy elnyomott osztály nemzedékeken át megismétlődő tragédiáját szólaltassa meg. Katona Tiborca, Eötvös Violája, Arany „Szegény job-bággy”-a, Móricz Boldog embere, József Attila Holt vidéke jut egyszerre eszünk-be. A magárahagyott, kiszolgáltatott, a betevő falatért keservesen küszködő, sokszor élet-halálharcot vívó nép gyermeke szűkszavú és bizalmatlan lesz. Meg-tanulta, hogy a könnyek ingerlik a zsarnokot, és hogy a sírás, a jajgatás úgylis hiábaváló. Az író egy-egy kifejezése vagy jelzője a tanyai „embör” egész szociális helyzetét is képes elbünk tární. A nagy sötétség kietlen-sége például mennyire jellemző a régi szegedi tanyák világára, az úttalan útakra, a szinte megközelíthetetlen távolságokra, a szociális elmaradottságra, vagy a naptól fölpirult barna asszonynyak kifejezés jelzője mennyi mindent elárul: az „embör” helyett is látástól vakulásig dolgozó assz-zony kétségbeesett erőfeszítéséről.

De Tömörkény nemcsak a szavakon vagy az önfeledt mondatokon mu-tatja meg a népet sújtó háború okozta emberi tragédiákat, hanem Szeged téli városszéli képén is.

„Némely varjak mint bús fekete testek ülnek a száraz ákácágakon, mert a varjú most a vetésekről beszármazott a városba, ebben a fordított világ-ban. Azelőtt havas télen a pipiske madár jött be a mezőkről a verebek társa-ságába, hogy sanyarú téli élnetést keressen az úti szemétben, most a veréb meg a pipiske mind elment a háborúba a lovaskatonák meg a tréncocsik után, mert azoknak a táborában talál elszemetelt zabot. S az apró szürke kis hideg-vetettségek helyébe bejttek a tarlóról e nagy feketeségek, a varjúk, de talál-kozik olykor holló is közöttük.

— Tán jóllaktatok már a harctéren? — kérdezi tőlük a vén Csúszó. Menyhért, ahogy baktat az öreg csizmákban a fák alatt az új kutyával. Mert Menyhért divatozik, kutyával jár.”

A téli kép balladás színei mennyire a nép látásmódjába illenek. A „felfordított” világ a természet madarainak az életét is megzavarta. A veréb még a pipiske elment a háborúba vitt lovak után, csak a varjak maradtak itthon, a népköltészet halálmadarai.

De nemcsak a természet világában van ez a felfordulás, az itthon való emberek is megháborodtak. mert tán a vén Csúszó Menyhért is vénsége létere divatozik, kutyával jár. Az őszi kép rajzát egybefogja, ugyanakkor súlyosbítja a hollóról való véleménynyilvánítás, ráadásul kifejezésre juttatja a nép iszonyát a háború iránt.

Tömörkény rajzaival úgy vagyunk, mint mikor elibünk tesznek egy tál cseresznyét, hogy együnk. Mindig a legszebbet válogatjuk ki, és észre sem vesszük, hogy a végére értünk. Mégis, azt hiszem, a kötet legszebb rajza a Nyári kép 1916-ból. Az író Szeged külvárosának egy délutáni nyári képét festi meg, mely még békés időben is csendes, hát még háború idején. „Az emberek nagy része a háborúban, aki itthon maradt, kiment a mezőre aratni, a fehér-cselédek elmentek marokverőnek az aratók nyomába, nagy fizetés jár most ezért, soha, mióta a világ áll, ekkora ára nem volt.” A perzselő, tikkasztó melegben még az akácfa „sárguló levelei is lekonyulnak, mint éjszaka, amikor aiudni szokott...” „Nem jár az utcán egy lélek sem, néha egy-egy kis játékos forgószél lecsap és tölcseért csinál a porból... Mintha kripták volnának a házak, olyan halott az utca...”

És ebben a forró, de halotti csöndben „a sarkon lassan befordul egy ember. Katonaruhában van, de civilkalap a fején. Nem sánta, de bottal jár, de mégis óvatosan lépked, a bottal tapogatózik, hogy az árokba ne lépjen. Nincs neki szemevilága, fiatal vak katona, a ruháján kis vitézségi ezüst. Ahogy vigyázva halad, összehúzza szemét, mintha látni akarna vele, azonban haj, haj, azok az idők elmúltak. Olykor megáll pihenni. Akkor a vigyázó, figyelő vonások elsimulnak a képéről, csendesen integet jobbra, balra a fejével, és mosolyog — mit láthat ilyenkor?... S ugyan hová megy, éppen most, mikor a látó emberek sem járnak az utcán? Van az utcában egy kis kocsmá, afféle polgári bormérés. A vak katona ennek az ajtaját nyitná be, de nem is kell benyitni, mert nyitva van. Belép. Nincs bent senki. Tovább ütöget szét maga előtt, míg a botjával széklábat talál. No itt van egy asztal. Elmegy a széléig, körültapogatja azt is, a kezével megnézi, hogy merre van az asztal, aztán leül a székre. A szegesvégű kampósbotra teszi a két kezefejét, ráhajlik, a feje biccen hol jobbra, hol balra, és megint csak mosolyog.

A gazdaasszony kint mos az udvaron, ahogy a vak zörgött a székkal, meghallja s bejön.

— Adjon Isten, Jóska — mondja.

— Adjon Isten, Annus néni — mondja a vak. — Nincs itt senki?

— Nincs — feleli az asszony —, én még mosok itt az udvaron.

— Úgy-úgy — bólint a katona —, csak mosson, Annus néni. Majd én itt maradok csősznek. — Különös formájú mosolygás rándult végig az ajka szélén, mikor hozzát teszi:

— Ehhöz a nagy forgalomhoz alighanem elég löszök én is.

Az öreg asszony mélységes fájdalommal néz rá. Nem szól semmit, kifordul a szobából az udvarra. Az ereszet fala alól leakasztja a szegről a gerlék kallitkáját, s leteszi a vak asztalára s kimegy megint mosni.

— Köszönöm Annus néni — mondja a vak, — köszönöm a jóakarátját.

A gerlék turbékolnak, búgni kezdenek, játsszák egymástkergető szerelmi játékukat. A vak lehajtja a fejét, aztán biccent vele hol erre, hol arra, és mosolyog.

... Szép ez, gerlék bűgását hallgatni. Az örök éjszakában élő fiatal katonca, mellette zöld erdő hűvös ölébe álmódhatja magát."

Nem tudtam megállni, hogy ezt a maga nemében tökéletes remekművet csaknem egészében ne mutassam be.

A „Nyári kép 1913-ból” címhez odakíváncozott volna még a magyar szöveg is. Itt mutatkozik meg igazán Tömörkény művészte, s különösen abban, amit sűrítésnek neveznek. Minden szónak megvan a maga jelentősége, minden mondatnak megvan a maga szimbolikus, szívenütő mondanivalója. A nyári délutáni városvegi utcának részletes, de egy világ- és magyar katasztrófa ihletésű rajza drámai előkészítése a fiatal vak katona megjelenésének, akinek tétova, tapogatózó menése, kis vitézségi ezüstje, fejének csendes integetése, a vakoknak, a lélek mélyéről az arcra derülő, de a látó ember számára érthetetlen mosolygása a háborúba kergetett magyar nép sorsának szimboluma. Az író mintha izenné azoknak, akiket illet: Nézzétek, ezt cselekedtetek a magyar fiatalisággal, nézzétek, ez a ti háborútok eredménye. Am a nép mélységes igazságából táplálkozó írói vád fokozódik a költői láttatás minden művészi eszközzel. Azt hisszük, a szerencsétlen vak katona „felejteti” megy a kocsmába, hogy italba fojthassa fiatal élete tragédiáját, de milyen nagy a meglepetésünk, amikor az öreg Annus néni egy pohár bor helyett a gerlék kalitkáját teszi a világtalan asztalára, aki a gerlék turbékolásából akarja megtudni, hogy van-e értelme még az ő életének, a gerlék „egymástkergető szerelmi” dalából akarja meghallani az ő elnémult, de szerelemre áhító szegény szíve szavát. Igaza volt Móricz Zsigmondnak, amikor az idegen érdekekért folyó háború okozta kínokban látta az új világ születésének kezdetét.

Tömörkény azonban nemcsak a háború okozta szenvedésekben juttatja kifejezésre a nép és a maga véleményét a háborúról, de határozott, akkoriban lázításnak is beillő kritikában.

Az író a lovat őrző Jakab Jakabbal kerül beszélgetésbe, aki „öt fiúnak apja és kettő már belőlük az ország használatára életével végképp adózott”. Az elmefuttatás a lóval kapcsolatban indul el, s végül az író megállapítja, hogy „lónak lenni nem jó”. — Imitt-amott már még majd embőrnnek sem — véli Jakab elkomorodva. — Szégyönlet a világra ez a háború.

„Ej, ne is beszéljünk róla, úgy sem segíthetünk vele rajta egy szikrát sem. Ez igaz. Ez megint azon igazságok közé tartozik, amelyek igazak. Ha az ember szelűtés lehetne úgy egy jó féldélutáni formáig, talán ezzel az erővel intézkedhetne benne valamit. Vagy például, ha láthatatlan hóhér lehetne, ott lehetne, ahun akar, aztán a pányvát annak a nyakába vethetné, akinek a nyakára az a pányva éppen a legjobban ráillik.”

Az itthonmaradtak szívében már nemcsak a fájdalom, hanem a tehetetlen düh, a háború véreskező irányítói ellen támadt mélységes gyűlölet is ott lobog. Az öreg Jakab Jakab, aki annakidején a boszniai okkupációban részt vett, megtanulta, hogy mi is az az imperialista háború, mi is az a bécsi politika, amely akkor az ő, most meg a fia életét viszi a vásárra.

— Mi keresni valónk van nekünk oda alá abba az Abbáziába? Hát mért köll innen a makraszéli tó vizitül a Vojúza viziig mőnni?... Én is voltam odalent, amikor a hunyadi Novák kapitány elsőnek rakta föl az ászlót a szarejéví vár falára. Hát aztán tudom én, hogy mért voltam én odalent? Mért van most az Űmre odalent?...

— Hát micsoda az a balkáni politika?

(Jakab Jakab a diplomáciával.)

Ezekben a kétségbeesett miérekben ott van a kötéllel fogdosott katonák miért-je, ott van az idegen érdekért idegen földön halálos sebet kapott

magyar fiú végsőt sóhajté miért-je, ott van egy öntudatosodó nép immár lázadó miértje.

Önkéntelenül felvetődik a kérdés: hogyan engedte át a háborús cenzúra ezt az írást? Csakúgy, hogy Tömörkény alkotásának egészen mély mondanivalóit nem értették meg. A kötet minden egyes darabja mélységesen háborúellenes, a dolgozó, kiszipolyozott szegény nép igazi humánumból táplálkozó imperializmus iránti gyűlöletének a maga nyelvén való kifejezése. S mert ez a gyűlölet a népi kifejezés egyszerű köntösét viselte magán, jelentéktelennek tartották.

Tömörkény is, a szegedi nép is Petőfi tanítványa a feudális rendszer felszámolásának kérdésében.

Ezerfelé bús harcmező a hon,
Arat rajt a halál irtóztatón,
Itt egy falu, amott egy város ég,
Százerek jajától zúg a lég;
S halál, rablás mind a király miatt —
Akasszátok fel a királyokat!

Most az idézett versszak hangulatával, mondanivalójával hasonlítjuk össze Tömörkénynek A kraszniki csata című rajzát. Öreg katonák beszélgetnek erről-arról a kocsmában. Az egymással évődő katonákra alkalmi árusok igyekeznek a legkülönbéle dolgokat rásózni, — a bakancsfűzőzsinórtól kezdve a nyolcadcedulás osztályorsjátékig... „Akkor jön egy kalapos kisasszony, szép, háborús képeket árul.” S ahogy mutogatja a képeket sorjába, egy önkéntes megszólal:

— Nézzük.

— Tessék — nyújtja át a kisasszony —, ez a valóságos kraszniki csata. A katona kissé eltolta magától a képet, nézi.

— Hát — mondja — hát... tudom is én. Ilyenforma volt. De mindön csata ilyenforma. Nézze már maga is, Mihály.

Nyújtja a képet egy öreg közkatonának. Az is nézi, nézi. Billent féloldalt a fejével.

— Ilyenforma is lehetett. Ki ért rá akkor széjjelnézni? Csata: csata.

A kisasszony kérdezi:

— A vitéz úr ott volt?

— Hát — mondja az ember.

— Akkor — folytatja a kisasszony — ez nagyon szép kép a családi szobában, örök emlékül. Ezt tessék megvenni, igen ajánlom. Szép kép és művészi kivitelben, kérem.

Az öreg katona visszaadja a képet, mondván:

— Nem vöszöm én, kéröm. Elég volt azokat egyszer látni, nemhogy még a szoba falára is fölakasszam.

Aztán elmosolyodva teszi hozzá:

— Hanem tudja, ha majd azt a képet áruli, amelyikön a királyok mög a császárok mind szerbuszólnak egymással... aztat a képet majd mögvöszöm.

— Akkor — mondja elszomorodva a kisasszony — sokáig kell nekem várni arra, amíg én magával üzletet csinálok.

A katonák az asztalra könyökölve, szótalánul nézik az asztalt.

Azután egy ember már nem állhatja meg, de elsőhajtja a mondást:

— Csak félóra hosszág lehetnék én guta.”

Íme egy másik népvélemény a csatáról és a királyokról. Az öreg Mihály szobájának a falát ne díszítse amolyan kraszniki-féle csatakép. Már ifjú korá-

ban egész életére ízelítőt kapott a királyok háborújáról, amelyhez a nép fiának csak annyiban volt köze, hogy vágóhídra vitték idegen érdekekért. A magyar nép nagyon jól tudta, hogy az 1914-es háború nem a népek, hanem az „urak” háborúja, melynek az igaz vesztese csak a nép lehet. Ez a fölismerés fejeződik ki megható egyszerűséggel az öreg katona szavaiban, de ugyanebből következik az a végleges következtetés is, hogy béke addig nincs, míg királyok lesznek.

Tömörkény minden sorából a kiszolgáltatottak, a védtelenek iránti mélyeséges humánus árad: Együtt él a magyar néppel, vele együtt keresi, követeli a szegény ember igazát. „Nem volt még eddig írónk, aki annyira egy lett volna az alakjaival, lélekben, sorsban és szemléletben, mint éppen Tömörkény István” — írja Juhász Gyula.

Népi alakjait nem a maga írói egyéniségére szabja, hanem az író hasonló a nép gyermekéhez fölfogásban, kifejezésmódban, világnézetben egyaránt. Ez nem népiesség már, hanem népköltészet, mely kiapadhatatlan szépséggel tárja fel a természethez nagyon közel élő egyszerű „célszerű szögény embőrök” tiszta, mély, igazságkereső érzésvilágát. Tömörkény rajzaiban általában hűen követi a népdal szerkezetét. Kezdése egy helyzetképből indul ki, s mindig ehhez kapcsolódik mondanivalója, melyben szigorúan és egyszerűen ragaszkodik a valósághoz. Tájai egy meggyötört nép lelkével átitatott tájak, emberek, egy kegyetlen társadalmi rendszer küszködő, vergődő, viaskodó áldozatai, akiknek nehéz, gyakran szomorú sorsa lázadásra készítetik az olvasót. A szegedi szegény magyar nép életének hű ábrázolásával lesz mondanivalója egyetemes érvényű, történeti jelentőségű.

A kapitalizmus véreskező, háborút készítő „királyainak” asztalára teném Tömörkény művét, mondván: ismerjétek meg belőle egy nép háborúokozta szenvedéseit, s tanuljátok meg belőle, hogy a népek akarják-e a háborút.

Madácsy László